№ 108 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 26 **1891** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 26 № 108

ՏԱՍՆ ԵՒ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գինու տաքացնելը. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ուսուցչական ժողով. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.— ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. —ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. —ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մատենագրութիւն.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՆՈՒ ՏԱՔԱՑՆԵԼԸ

—

«Մշակի» № 34-ում նկարագրել էինք գինու հիւանդութիւնները, նրանց պատճառները և այն միջոցները, որոնցով կարելի է բժշկել փոքր ինչ հիւանդացած գինին։

Մեր այդ վերոյիշեալ յօդուածից պարզ երևում է, որ գինու հիւանդութիւններից ամենամեծ մասը առաջ է գալիս ֆերմաններից։ Յաճախակի առիթ ենք ունեցել յիշել այդ խօսքը, բայց և այնպէս այժմ էլ աւելորդ չենք համարում կրկին անգամ յիշել, որ գինու ֆերմանները, (ասում ենք գինու, որովհետև կան և ուրիշ ֆերմաններ) փոքրիկ, աչքի համար անտեսանելի գործարանական (կեանք ունեցող) մարմիններ են, որոնք լողում են կամ չիրայի մէջ, կամ գինու մէջ։ Այդտեղ նրանք գտնում են այնպիսի նիւթեր, գազեր որոնցով կերակրվում են, հետևապէս խլում են գինուց կամ չիրայից նրա կազմուածքի մի մասը։ Բացի այն որ գինուն զրկում են նրա էական բաղադրիչ մասերից, նրանք և արտաթորում են բոլորովին ջոկ կազմուածք ունեցող հիւթ, որը արդէն կատարելապէս փոխում է չիրայի կամ գինու յատկութիւնը։ Որովհետև ասածներս կարող են հասկանալի լինել քչերին, քանի որ վերացական կերպով են արտայայտված, դրա համար էլ աւելորդ չենք համարում մի քանի օրինակներ բերել աւելի պարզ հասկանալի դարձնելու համար։

Խաղողը տրորելուց յետոյ ստացվում է չիրան։ Եթէ այդ չիրան սովորական պայմանների տակ ենք պահած, նա սկսում է պճպճալ, թթու հոտ արձակել, այն սենեակում, որտեղ դրված է չիրան, գոյանում է մի խեղդուկ գազ և վերջապէս չիրան կամաց կամաց կորցնում է իր քաղցրութիւնը և ստանում է մի այլ համ, այլ գոյն և այլ թանձրութիւն և այդ նոր ստացուածին ասում ենք գինի։ Ինչն էր պատճառը, որ չիրան այդ փոփոխութիւններին ենթարկվելուց, կորցրեց իր շաքարը և դրա փոխարէն ստացաւ ալկօօլը։ Դրա պատճառը մեր վերև յիշած ֆերմաններն են։ Այդ ֆերմանները, ինչպէս ասել ենք և չիրայի եփ գալու մասին խօսելիս, ընդունում են չիրայի քաղցր մասը—շաքարը, քայքայում են և ապա արտադրում են նոր տարր, մի նոր բան, այն է ալկօօլ, որը մնում է գինու մէջ, և ածխաթթւուտ՝ որը մասամբ գինու մէջ է մնում և մնացած մեծ մասը տարածվում է օդի մէջ։

Այդ ֆերմանների ազդեցութիւնը բարերար է չիրայի վրա, այսինքն դրանց առաջացրած փոփոխութիւնը աւելի նպաստաւոր է և հէնց մենք ինքներս ենք աշխատում, որ այդ այդպէս լինի։

Բայց երևակայեցէք հետևեալը։ Արդէն գիտենք, որ երբեմն աչնան ցրտերի պատճառով չիրայի եփը վերջացած չէ լինում և շաքարի մի մասը մնում է գինու մէջ, գարնան չոր եղանակները նորից ֆերմաններին զարթեցնում են իրանց թմրութիւնից և շարունակում են շաքարը վերլուծել։ Բայց դրանով գինին շարժման մէջ է մտնում, տակն ու վրա է լինում և պղտորւում է, վերև բարձրացնելով յատակի վրա հաւաքված կեղտերը։ Ուրեմն այս դիպուածում ֆերմանների կատարած գործը մեզ համար աւելի վնասակար է քան օգտակար։

Այդպէս էլ գինու պարարտանալը, գինու թթուելը, չուռ գալը և այլն դարձեալ ջոկ ջոկ տեսակ ֆերմանտացիաների հետևանք են, որոնք գինուն տալիս են ոչ դուրեկան համ և փչացնում են գոյնը և հոտը։

№ 34-ում մենք նկարագրեցինք մի քանի միջոցներ այդ հիւանդութեան դէմ, մեզ մնում է խօսել գինին տաքացնելու մասին, որը նոյնպէս շատ զօրեղ միջոց է հիւանդութեան առաջն առնելուն։ Գինին տաքացնում էին շատ վաղ ժամանակներից սկսած թէև ոչ շատ մեծ ծաւալով, բայց աւելի գործադրութեան ասպարէզի վրա հանդէս եկաւ այն ժամանակ, երբ աշխարհահռչակ Պաստէօր գիտնականօրէն հետազօտեց այդ հարցը և ընդհանուր աշխարհում վիճաբանութեան նիւթ չինելով, պատճառ դարձաւ այդ հարցի բազմակողմանի քննութեանը։

Մենք յիշել ենք այն ևս, որ չափից դուրս տաք երկրներում, ինչպէս է Ալժիրիան, որտեղ երկիրը շատ տաք է, չիրան եփ չէ գալիս։

Դրա համար դիմում են արհեստական միջոցների և սառուցի միջոցով իջեցնում են չիրաատան ջերմութեան բարեխառնութեան աստիճանը։

Միւս կողմից նոյնպէս գիտենք, որ եթէ չիրան չափից դուրս սառը տեղ պահենք, նոյնպէս եփը չի գայ և ցուրտ եղանակներում պէտք չիրատունը կամ չիրան տաքացնել։

Այդ իսկ երևոյթների և նրանց հետազօտութիւնների վրա հիմնվելով, Պաստէօր եկաւ այն եզրակացութեան, որ գինու մէջ եղած փոփոխութիւնները կարող են կատարվել այն ժամանակ, երբ նրանք պարունակում են իրանց մէջ ֆերմաններ և կամ դրսից կարող են ստանալ և երբ գտնվում են որոշեալ պայմանների մէջ։

Ուրեմն դրանց առաջն առնելու համար պէտք է ոչնչացնել գինու իրան մէջ և իրան շրջապատող օդի մէջ գտնված ֆերմանները և ապա հեռացնել կամ փոխել այն պայմանները, որոնք կը նպաստեն զանազան տեսակի ֆերմանտացիաներին։

Պաստէօրին յայտնի էր նոյնպէս, որ բարձր ջերմութեան բարեխառնութեան աստիճանի ազդեցութեան տակ ֆերմանները ոչ միայն թմրում են, այլ և կատարելապէս ոչնչանում են։

Ուրեմն այդտեղից պարզ երևում է, որ գինին հիւանդացնող ֆերմանները ոչնչացնելու համար պէտք է գինին տաքացնել։

Պաստէօր վերցրեց մի շիշ այնպիսի գինի, որը ընդունակ էր կրկին անգամ ֆերմանտացիայի ենթարկվել, նրա բերանը խցանով պինդ կապեց և մէկ ժամ պահեց +74⁰ C. (Ցելսիուսի) աստիճան ունեցող ջրի մէջ, ապա 30 օր պահեց +30⁰ C. տաքութիւն ունեցող սենեակում։ Չը նայելով որ գինին տաք տեղ էր դրված, բայց և այնպէս գինու մէջ ոչ մի փոփոխութիւն չը նկատվեց, ոչ մի ֆերմանտացիայի նշաններ չերևացին, իսկ միւս կողմից գինին պահեց իր թարմութիւնը, համն ու հոտը։

Ուրեմն մի որ և է գինի, եթէ մի ժամ ենթարկվել է +74 C. ջերմութեան և նրան պահում են փակ ամանի մէջ, նա անընդունակ է նորից ֆերմանտացիայի ենթարկվելու և կը պահպանվի որքան ուզում ենք։

Ուրեմն հարցը սկզբունքով վճռված էր և մնում էր գործադրութեան համար յարմար միջոցներ մտածել և մեքենաներ հնարել։ Այդ էլ շուտով եղաւ։ Անմիջապէս գործարանատէրերը փորձեր արին և առաջարկեցին փոքր ի շատէ յարմարաւոր գործիքներ։ Ամենից առաջ պէտք էր աշխատել, որ գինին տաքացնելիս կրակը անմիջապէս նրա վրա չազդէ, որովհետև կարող է փչացնել նրա զանազան հիւթերը, դրա համար էլ գինին տաքացնելու համար մեքենաները այնպէս են շինում, որ կրակը տաքացնում է ջուրը, իսկ գինին տաքանում է ջրի միջոցով։

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» հետևեալ, այն է շաբաթ օրվայ համարից, կը սկսենք տպագրել Գրիգոր Արծրունու մի վէպ, հոգեբանական ուսումնասիրութիւն, «Էվէլինա» վերնագրով, որը քաղված է հայերէն մի անտիպ ընդարձակ ձեռագրից։

—

Այսօր, հինգշաբթի, սեպտեմբերի 26-ին, ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային թատրոնում հայ դերասանական խումբը կը ներկայացնէ Մոլիէրի «Տարտիւֆ» կոմէդիան, 5 արարուածով, թարգմանութիւն Մնակեանի։ Խաղին կը մասնակցեն տ.տ. Սիրանուշ, Մէլիքեան, Զաբէլ, օր. Վարդուհի, և պ.պ. Թուրեան, Տէր-Դաւթեան, Աղայեան, Վրոյր, Պարոն-Սարգսեան և ուրիշները։ Սկիզբն է 8 ժամին։ Տոմսակները կարելի է ստանալ թատրոնի կասսայում։

—

Սեպտեմբերի 23-ին, երկուշաբթի օր, անհագին բազմութեան ուղեկցութեամբ տեղափոխվեց իր սեփական տնից, Թիֆլիսի Սոլոլակ ասված թաղից, դէպի Վանքի մայր-եկեղեցին՝ հանգուցեալ Յովսէփ աւագ-քահանայ Օրբէլիի մարմինը։ Իսկ երեքշաբթի, 24 սեպտեմբերի, նոյնչափ մեծ բազմութեան ներկայութեամբ, տեղի ունեցաւ հանգուցեալի թաղումը Վանքի մայր-եկեղեցու գաւթում։

—

Մեզ գրում են ՕԴԷՍԱՅԻՑ հետևեալը. «Իշխան Իմէրէտինսկու քաղաքից ոչ հեռու գտնվող կալուածքում այս օրերս գտնվել է մի մարմարեայ գերեզմանաքար, որի վրա հայերէն տառերով գրված է, որ այդ տապանը Թովմաս Այվազ-Օղլուն է պատկանում։ Այդ քարի վրա արձանա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

MOISE de KHOREN et les Généalogies patriarcales. par A. Carrière.

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ և նահապետական ազգաբանութիւնք։

Այդ վերնագրով Ա. Կարրիէր, արևելեան կենդանի լեզուների Պարիզի դպրոցի ուսուցիչը, անցեալ օգոստոս ամսի մէջ ի լոյս է ածել մի բրօշիւր, ութածալ, բաղկացած ընդամենը 46 երեսից, տպագրված Վէրսայլում։ Ծախվում է Պարիզում—Librairie Léopold Cerf, rue de Médicis, 13։

Իր այս քննական երկասիրութեան առաջին գլխում (գրքոյկը բաղկացած է երեք գլխից, կամ հատուածից) յարգոյ ուսուցիչը համառօտիւ խօսում է Խորենացու գրքի արժէքի մասին մեր մատենագրութեան մէջ. յայտնում է այն դիտաւորութիւնը, որով անմահ պատմիչը և մեծ հայրենասէրը ձեռք է զարկում իր պատմագրութեանը, Բագրատունի Սահակ Ասպետի հրաւիրմամբ. յիշատակում է այն աղբիւրները՝ որոնցից ինքն Խորենացին ծանուցանում է առած լինել նիւթը իր պատմութեան առաջին գրքի համար, և սրանց մէջ գլխաւորը համարում է Եւսեբիոսի ժամանակագրութիւնը, որի ուսումնասիրութիւնը Խորենացուն առիթ է տալիս «հանել Հայաստանի պատմութիւնը մինչև նախնական դարերը և մի հաւասար աստիճանի վրա դնել իր հայրենիքը Եգիպտոսի, Քաղդէացոց և Ասորեստանի հին աշխարհապետութիւնների հետ»։

Ա.

Հայաստանի լուսաւորութեան և հայկական կեանքի մեծամեծ ճրագները Սահակ-Մեսրոբ, Արշակունեաց թագաւորական տան կործանվելուց յետ, իրանք էլ անցել էին։ Հայկական մինչև իսկ մտաւոր և կրօնական անկախ կեանքը պարսկական բռնաւորութեան խիստ լծի տակ ճնշվում էր։ Այդ լուծը թօթափելու անբաւ ճգնինքով, հայկական թագաւորութեան տեղապահ Մեծն Վարդանը արդէն ներկել էր նահատակութեան արիւնով Աւարայրի դաշտը իր անմահ քաջերի հետ, բայց պարսկական կրակի բոցը հանգցնել չէր կարողացել։ Պատրաստվում է երկրորդ ապստամբութիւնը, և Վահան Մամիկոնեան անցնելու է այդ նոր մեծ շարժման գլուխը՝ Բագրատունի Սահակ ասպետին ունենալով իրան աջակից։

Այստեղ երևում է Խորենացին։

Մեծ ուսումնասէրը, որ գիտութեան ծարաւը յագեցնելու համար, յունական հին իմաստասէրների նման, անցել էր աշխարհից աշխարհ, տեսել էր ժողովուրդներ և մեծամեծ ազգեր, մտել էր գիտութեան ճեմարանները նրանց ծաղկեալ մայրաքաղաքներում, և իր քրիստոնէական ուսման հետ նաև ուսել էր քաջ և փառաւոր ազգերի պատմութիւնը և իր միտքն ու սիրտը լցվել էին առաքինութեան, հայրենասիրութեան, արութեան և փառաւորութեան գաղափարներով, հրաւէր է ստանում Սահակ Բագրատունուց՝ գրել հայոց պատմութիւնը։ Ոգեթաթախ Խորենացին անհուն ուրախութեամբ ընդգրկում է խոհական Ասպետի գեղեցիկ խնդիրը, սիրելի համարելով այն իր ախորժակներին և մանաւանդ սովորութիւններին։

Ստանալով վեհագոյն Ասպետի հրաւէրը, Խորենացին, ինքն ևս նրա «գեղեցիկ մոլութեամբ» վաղ արդէն լցված, իր մտքի տեսութեան առջև արագ ամփոփում է «զարդեաց ժամանակսն զաղետիցս վերաբերութեան դամս» *) և քաջամուխ գրչով խորասոյզ է լինում նախնական դարերի անյատակ խորքերի, անեզր տարածութիւնների մէջ, այնտեղերից հանելու բերելու իր հոյակապ գործը «Ծննդաբանութիւն հայոց մեծաց»։ Վայրկեանն հասած էր, ապստամբութիւնը պատրաստվում էր, Մամիկոնեան և Բագրատունի տան նահապետները գործի գլխին էին, ժողովուրդը սրտատրոփ դողում էր մերձաւոր ապագայի երկունքի առաջ, պէտք էր սրան «սրբտապնդել՝ հակադրելով ներկայ տառապանքների աղէտալի տեսարանին անցեալ ժամանակների փառահեղութեան պատկերը. հանապազօրեայ վրհատութեամբ ձեռնթափ լինելու և տկարանալու հանդէպ՝ ցոյց տալ նախնեաց դիւցազնութիւնը և արութեան գործերը. բարձրացնել, հռչակել նախարարական պատերազմափորձ տները, որոնք գլուխ անցնելու էին ժողովրդին՝ դէպի կռիւ տանելու. վերջապէս, իմացնել այդ իր հաւատի վրա արիւն թափող ժողովրդին, թէ ինքն ևս ազնուական ծագումից է և պարտաւոր է արժանաւոր հանդիսանալ իր հինաւուրց նահապետներին։» Խորենացին անում է այդ և «աջողում է». աջողում է այնպէս, որ «դարեր ու դարեր, Հայաստանի ազգային զգացումը սնուել և ապրել է նրա պատմական երգով։»

Ճիշդ, ճշմարիտ և թանգագին գնահատութիւն, արդարև։ Եթէ նման կարիատիդներին, որոնք ճարտարապետական գործով կրում են հոյակապ շինութիւնների ծանրութիւնն իրանց ուսերի վրա, մենք էլ կարողացել ենք իրօք բառնալ ծանր ժամանակների աղէտքները և չենք ճնշվել ճմլվել, կամ խորտակվել փշրվել, Մեծ Խորենացուն ենք պարտ այդ դիւցազնութիւնը։ Իր Պատմութիւն Հա-

*) Ներկայ ժամանակների աղէտներին վերաբերեալ տարիները։

գրված է Դաւթի սաղմոսը և փորագրված են երեք հատ մոմեր։ Քարի վրա գրված է 1186 թիւը, ուրեմն 705 տարվայ գերեզմանաքար է։»

—

ԴԶԼԱՐԻՑ մեզ գրում են. «Մեզանում արդէն խաղողը սկսել են քաղել, բայց դեռ յայտնի չէ գինու գինը։ Այդ տեսակ դրութիւնից միշտ օգուտ են քաղում վաշխառու աղաները. Նրանք, տեսնելով որ չքաւոր այգետէրերը կարօտութեան մէջ են, իրանց ուզած և ի հարկէ, ամենաստոր գինն են առաջարկում նրանց քաղած խաղողի համար։ Ճարահատված փող չունեցող այգետէրերը ստիպված են ընդունել ամեն տեսակ գին»։

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Տեղիս հայ-կաթօլիկ համայնքը մի առանձին խորշումն է զգում դէպի լուսաւորչական հայերը։ Թէ որքան ուղիղ է, չը գիտենք, միայն շատերը կարծում են, որ տեղիս հայ-կաթօլիկ կղերի ներկայացուցիչները բանադրանքի ենթարկելու սպառնալիքով արգելում են աշխարհականներին՝ հայոց եկեղեցի գնալը։ Ուստի աւելի քան նպատակայարմար էր Վենեցիայից եկած Տիրոյեան Աթանաս վարդապետի այս օրերս այստեղի հայ-կաթօլիկների եկեղեցում ասած քարոզը, որի մէջ հայր-սուրբը այն միտքն էր յայտնում, թէ կրօնի բաժանումն արգելք չը պիտի դառնայ համացեղ եղբայրներին միմեանց սիրելու, միմեանց յարգելու։ Սուրբ գրքից բերած ճշգրիտ վկայութիւններով համակրելի քարոզիչն ապացուցանում էր, որ ամեն մարդու աստուածահաճոյ գործերից մէկն էլ՝ իր ազգ սիրելն է։ Հայր Աթանաս այստեղից ուղևորվեց Անի, Երևան և Էջմիածին, որտեղից կանցնի Թավրիզ»։

—

ՕԴԷՍԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Մեր համալսարանում այս տարի բացվել է մի նոր ամբիօն, այն է գեղարուեստի պատմութեան ամբիօնը։ Այդ առարկան դասախօսելու համար նշանակված պրօֆէսօր Պավլովսկի, սեպտեմբերի 11-ին կարդաց իր առաջին դասախօսութիւնը, որը թէ պրօֆէսօրների և թէ ուսանողների կողմից մեծ համակրութեամբ և ջերմ ծափահարութիւններով ընդունվեց»։

—

Ստացանք գրաբարից աշխարհաբար Հ. Ղուկասեանցի թարգմանած «Եղիշէի» պատմութիւնը Վարդանի և հայոց պատերազմի մասին։ Գիրքը տպված է Թիֆլիսում, Նազարեանցի տպարանում, ներկայ 1891 թւին։ Գինը 60 կօպէկ է։

—

Հայոց թատրօնական մամնաժողովը Կ. Պօլսից հրաւիրել է մի նոր դերասանուհի էլ՝ օրիորդ Մարիա, որն արդէն Կ. Պօլսից ճանապարհ է ընկել դէպի Թիֆլիս։

—

Ինչպէս յայտնի է, մի քանի ամիս սրանից առաջ՝ վաճառական պ. Արուշանեանց, կովկասում մի թէյի առևտրի ընկերութիւն կազմելու համար, պատրաստեց մի ծրագիր, որը Թիֆլիսի վաճառականների մի քանի ժողովում կարդալուց յետոյ մեծ հաւանութիւն գտաւ վաճառականների կողմից. բացվեց ստորագրութիւն և ընկերութեան համար որոշված երեք հարիւր հազար րուբլի հիմնական դրամագլխի երկու հարիւր հազար րուբլին կարճ ժամանակի մէջ արդէն ստորագրվեց։ Այնուհետև յանձնվեց մի մասնաժողովի, որը կազմված է ը ն տ ի ր մ ա ր դ կ ա ն ց ի ց, որ խնդրամատոյց լինի կառավարութեան ընկերութեան կանօնադրութիւնը հաստատելու համար, սակայն մասնաժողովը մինչև այժմ քնած է և ոչինչ ձ է ն ո ւ ձ ո ւ ն չէ հանում։ Արդեօք ինչ է այդ անտարբերութեան պատճառը։

—

Մեր քաղաքային այժմեան Դուման ոչնչով չէ արդարացնում իր վրա դրած մեծ-մեծ յոյսերը. Նա մինչև այժմ ոչ թէ մի նոր բան չը շինեց, այլ հին Դումայի սկսած շատ գործերն էլ անկատար թողեց։ Օրինակ, հին Դուման որոշել էր՝ վերջացնել նոր շինված ձմերային թատրօնը, նոր սպանդանոց շինել, Մուխրանսկի կոչված կամուրջը շինել, փողոցների տրօտուարները շինել և այլն, բայց այդ բոլորը նոր Դումայի շնորհով մնում են անշարժ դրութեան մէջ։ Գոնէ փողոցների տրօտուարները, որոնք հին Դումայի ժամանակ արագութեամբ շինվում էին, այսպէս կիսատ չը մնար՝ վերջացնէին մեծ-մեծ յոյս տուողները և մարդիկ փողոցների սուր-սուր քարերի վրա անցնելով իրանց ոտները չը կոտրտէին։

—

«Իվէրիա» լրագրին հաղորդում են երկաթուղու Սուրամ կայարանի մօտ գտնվող ՍԱԱԲԱԼՕ գիւղից, որ այնտեղի խաղողի այգիներում յայտնվել է թնաւոր ֆ ի լ օ ք ս է ր ա։

—

Նոյն լրագրի տեղեկութիւններին նայելով՝ սեպտեմբերի 8-ից մինչև 15-ը Թիֆլիսում ծ ա ղ կ ի ց հիւանդացել են երկու տղամարդիկ, որոնցից մէկը վախճանվեց։ Մի և նոյն ժամանակամիջոցում դ ի ֆ տ ե ր ի տ ո վ հիւանդացել են տաս տղամարդիկ, որոնցից երկուսը մեռել են։

—

«Нов. Обозр.» լրագիրն ասում է, որ սեպտեմբերի 24-ին Թիֆլիսի դատաստանական պալատի մէջ մի գործի քննութեան ժամանակ կրկնվեց նոյն խրողութիւնը, որը մի քանի ամիս առաջ պատահել էր Թիֆլիսի նահանգական դատարանում։ Պալատում նախագահում էր աւագ-նախագահ ֆօն-Վէնդրիխ։ Երբ վկաներին պէտք է երդվեցնէին, Գնունի քահանան ուզեց հայ-լուսաւորչական դաւանութեան վկաներին երդվեցնել հայերէն լեզուով, հայոց եկեղեցու ծէսերին համեմատ. Նախագահը արգելք եղաւ նրան, առարկելով որ ռուսաց պետական ծառայութեան մէջ գտնվող հայերը պէտք է երդվեն պետական լեզուով, քանի որ նրանք վարժ գիտեն ռուսերէն լեզուն։ Գնունի քահանան հրաժարվեց հպատակվելուց, յայտնելով որ հայոց հոգևոր իշխանութիւնը արգելում է իրան ստորադրեալ քահանաներին երդվեցնել հայ-լուսաւորչականներին որ և է ուրիշ լեզուով, բացի հայերէնից։ Նախագահը ինքն երդվեցրեց վկաներին։

—

«Իվէրիա» լրագիրը հաղորդում է, որ ներկայ տարվայ սեպտեմբերի 1-ին, Ներքին գործերի մինիստրի առաջարկութեան համաձայն, Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն հրամայել բարեհաճեց. Գօրի քաղաքի բնակիչներ՝ Տատէ Ջիօշվիլի, Սանդրօ Խուբուլուրի և Ալէքսի Խասիշվիլի, որոնք մեղադրվում են յանդուգն աւազակութեան մէջ և բռնված են այժմ, պէտք է դատվեն զինուորական դատարանով, այն ձևով, ինչ ձևով որ այդպիսի յանցաւորները դատվում են պատերազմի ժամանակ, և որ մեղադրվածները իրաւունք չունենան կ ա ս ս ա ց ի ա տալ։ Սպասվում է, որ դատարանը նրանց մահվան պատժի կենթարկէ, և լուր է տարածվել, որ մահվան պատիժը տեղի կունենայ Գօրի քաղաքում՝ հ ր ա պ ա ր ա կ ա պ է ս։

—

Կիրակի, ամսիս 22-ին, Թիֆլիսի կալուածական բանկի թատրօնում հայոց դրամատիկական խմբի ներկայացումը շատ աջող է անցել, և չը նայելով, որ «Դօն-Գրիգօրիօ» պիէսան երկրորդ անգամ է ներկայացվել, այնու ամենայնիւ թատրօնը կատարելապէս լի է եղել հասարակութեամբ։

—

Թիֆլիսի Ջրանցքի դիրեկտօր՝ Ինժէներ Ընֆեաճեանց, հետազօտութիւններ արեց Թիֆլիսի շրջակայ գիւղերում՝ ջրի աղբիւրներ գտնելու համար, որպէս զի այդ ջրերը քաղաք բերվեն, բայց ոչ մի տեղ հարուստ աղբիւրներ չը գտաւ։

—

Քաղաքային պօստով ստացանք մի նամակ ստորագրված «Գիմնազիստներ»։ Պարոնները վիրաւորվել են, որ մենք ասեցինք մեր առաջնորդում թատրօնի մասին, թէ Աբելեանց (Արման Դիւվալի դերում) նման էր կամ շշկլված գործակատարին կամ գիմնազիստին, որոնք իրանց սէրը յայտնում են հասակ առած մի տիկնոջ։ Բացի սրանից պարոնները վիրաւորվել են և նրանով, որ մենք գիմնազիստ անունը դրել ենք պ ր ի կ ա շ չ ի կ ի կողքին։ Մենք այսքան կասենք. երբ գիմնազիստն իր դասերն է սերտում և համեստ է պահում իրան համեմատ իր հասակին,—դրա մէջ ոչինչ ծիծաղելի չը կայ. բայց երբ գիմնազիստը ուզում է հասակաւոր մարդու ձևերն ընդունել, կուրկուրում է կանանց, ծխում է սիգարներ, напускаетъ на себя важность,—դա ծիծաղելի է։ Ասում են, որ Աբէլեանց ներկայացման օրը շատ հիւանդ է եղել, և դա թատրօնական կօմիտետի կողմից անաստուածութիւն է ստիպել բեմ դուրս գալ հիւանդ մարդուն։ Բայց ինչ և իցէ դարձեալ կասենք, որ պարօնը այնպիսի մի շշկլված տիպ էր ներկայացնում, որ ակամայ յիշեցրեց մեզ գիմնազիստին, որն իր սէրն է արտայայտում իր շրջանին չը պատկանող, այն էլ իրանից հասակաւոր, դիցուք 30 կամ 40 տարեկան կնոջ, կամ մի գործակատարին, որը սէր է արտայայտում մի կնոջ, որն իր դիրքով նրա շրջանից բարձր է։ Ի հարկէ, այդ տեսակ դիպուածներում երկուսն էլ ծիծաղելի կը լինեն։ Առհասարակ երբ մարդը չէ դուրս գալիս իր դիրքից,—նա ծիծաղելի չէ, բայց հակառակ դէպքում նա ծիծաղելի է դառնում։ Գիմնազիստը յարգելի է, երբ իր դասերն է սերտում, բայց ծիծաղելի է, երբ ուզում է հասակ առած մարդու ձևերն ընդունել (նմուշներ տեսանք Կօջօրի րոտօնդում և նոյն իսկ Կօջօրի փողոցներում)։ Գործակատարը վերին աստիճանի յարգելի է, մինչև որ իր շրջանից, իր դերից չէ դուրս գալիս, քանի որ ոչ մի աշխատանք արհամարհելի չէ, այլ վերին աստիճանի պաշտելի է։ Բայց երբ գործակատարը (որի տիպի հետ կարելի է ծանօթանալ «Женитьба Бѣлугина» ռուսաց պիէսայում), իր սէրն է արտայայտում ոչ թէ իր, այլ իրանից շատ բարձր շրջանին պատկանող մի օրիորդին,—նա անտարակոյս ծիծաղելի է դառնում։ Եւ պ. Աբէլեան «Կամէլիազարդ տիկին» պիէսայում ուղիղ ներկայացնում էր ոչ թէ գիտակցաբար սիրող Արման Դիւվալին, այլ այդ տիպերից մէկին. կամ գիմնազիստին, որի գործը չէ դեռ ևս սիրահարական բաներով զբաղվել, այլ որի պարտաւորութիւնն է դեռ սովորել, կամ գործակատարին, որը ինքն չը գիտէ ինչպէս է պատահել, որ սիրահարվել է իրանից բարձր շրջանին պատկանող, հասակաւոր մի կընոջ վրա։ Համեստութիւն ունեցէք պարոններ, գիմնազիստներ։

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ խնդրում են յայտնել, որ տիկին Շուշանիկ Եւանգուլեան տալիս է այդ քաղաքում կար ու ձևի դասեր մատչելի գներով։ Նա աւարտել է իր արհեստագիտական ուսումը Պետերբուրգում։ Տիկնոջ գլխաւոր նպատակն է քիչ թէ շատ օգնել հայ օրիորդների շրջանում կանօնաւոր կար ու ձևի մեթօդը տարածելու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

—

Մեր դադարման միջոցին Պօլսոյ ուսուցիչներն ուսուցչական ժողով կազմեցին և երկու նիստ ըրին։ Երէկ տեղի ունեցաւ ժողովին Գ. նիստը ի Ղալաթիա, Ազգ. ժողովոյ խորհրդարանին մէջ։ Ատենը բացուեցաւ ժամը 8-ին, ներկայ էին իբր 50 ուսուցիչք։

Կրթական տեսուչ Կ. էֆ. Իւթիւճեան կատենապետէր. Նախորդ նստի ատենագրութիւնք կարդացուելէն յետոյ ժողովն անցաւ օրակարգի երկրորդ և երրորդ խնդրոյ. խօսեցան Տեարք Սիմոն Գաքամաճեան, Մակարեան, Նիկողոսեան, Բագրատունի, Ծալեան, Մալաթեան որք այլ և այլ տեսութիւններ պարզեցին բացատրելու համար

յոց-ը մեր Նոյեան տապանն է եղել յարաշարժ ջրհեղեղների վրա։

Բայց որտեղից է առնում այդ Մեծագործ մարդը իր Հայոց Մեծաց Ծննդաբանութիւնը, ուր էր ծածկված այն հրաշալի աղբիւրը, որից քաղում էր նա իր քաջերի և քաջաց քաջերի վիպասանական գործերը, և որ սակայն թագնված էր մնում իրանից առաջ խուզարկող Ագաթանգեղոսի, Բուզանդի և Եղիշէի աչքերից։ Դա Խորենոյ Ծերի գաղտնիքն է, գաղտնիք՝ որ յատուկ անունով կոչվում է Մար Աբաս Կատինա։ Դա է մեր դիւցական վէպը (mythe), մեր հին անգիր զրոյցներն արդարացնող յիշատակարանը, որի մի մասը Վաղարշակ հրամայած է եղել արձանի (սիւնի) վրա դրոշմել։ Այդ գաղտնի աղբիւրը, այդ սիւնարձանը մի օր էլ մեզ անյայտ մնացած մի իմաստասէր մարդու աչքի է երևում «ի Մծբին քաղաքի՝ յապարանսն Սանատրուկ արքայի հանդէպ դրան արքունական տաճարին, ծածկեալ յաւերածի արքունական կայենիցն», որի բովանդակութիւնը մի պատմիչ, որը իր անունը ծածկում է, երբ ձեռք է բերած լինում Միջագետքում՝ անյայտ իմաստասէրի աշակերտներից։ Այս յիշատակարանը,—ինչպէս Մար Աբասի պատմութեան միայն ստուերագրված նախատիպը, որի զարգացումն ու լրումն է միւսը,—ժամանակից յետ, եօթներորդ դարում, յայտնվում է և անճահաբար կցվում է Սեբէոսի պատմութեանը։ Այդ յիշատակարանն էլ Խորենացու գաղտնիքն է համարվում, յար և նման միւսին և այնքան նըման նրան՝ որ էլ կասկածի տեղ չէ մնում, թէ սա մի և նոյն աղբիւրից չը լինի, նոյն և մի նպատակին ծառայելու համար յօրինված։

Բայց ինչպէս է եղել, որ այդ հեթանոսական յիշատակարանները ազատ են մնացել Լուսաւորչի քրիստոնէական ձեռքով եղծվելուց։ Փոքր յիշատակարանի վերնագիրը պատասխանում է այդ հարցմանը. —«Ես Ագաթանգեղոս գրիչ գրեցի ի վերայ արձանիս այսորիկ խմով ձեռամբս զամս առաջին թագաւորացն Հայոց, հրամանաւ քաջին Տրդատայ՝ առեալ ի դիւանէ արքունի, զոր փոքր մի և ապա յիւրում տեղւոջն տեսցես զպատճէնն։»

Ուրեմն, Տրդատ թագաւորի պաշտպանութեան ներքոյ պահված է եղել այդ յիշատակարանը Լուսաւորչի եղծումից, և ապա մի օր մի սիւնի վրա գտնվում է՝ Սանատրուկ արքայի ապարանքի աւերակներում, երբ բաց են անում ապարանքի աւերակները՝ «զսիւնս տաճարին այնորիկ խնդրեալ ի դուռն արքային Պարսից։»

Անշուշտ այդ բացման օրը Խորենացու ժամանակի օրերից մին էր։ Բայց այնուհետև այդ համառօտ յիշատակարանը, հաւանօրէն Խորենացու ընդարձակ յիշատակարանին, որ Մար Աբասեան է կոչվում, ծառայելուց զկնի, անհետանում է՝ մինչև որ նորից երևան է գալիս, եօթներորդ դարում, և իբրև մի անջատ հատուած՝ կցվում է, անաջողակ ձեռքով, Սեբէոսի պատմութեանը՝ սկզբից։

Բոլորը խորհրդաւոր բաներ, և հայր այդ խորհրդաւորութեանը՝ ինքն Խորենացին։ Խորենացու ծով երևակայութեան ծնունդ է Մար-Աբաս Կատինան՝ այն մեծ ու փոքր յիշատակարաններով։ Հրաւէր ստանալով թագաւոր Աշոտից, Հայոց պատմութիւնը գրելու, և չունենալով ինքն այս պատմութեան ծայրը որ և է տեղից, սկսում է, «թէպէտ և ջանիւ», Հայոց Մեծաց Ծննդաբանութիւնը, այսինքն իր պատմութեան առաջին գիրքը։ Եւ Խորենացին անհնարինները հնարաւոր է անում, որպէս ինքն իսկ պարզ խոստովանում է Բիւրասպի Աժդահակայ առասպելի մէջ, որ նոյն Բագրատունին խնդրել էր նրանից և՛ գրել և՛ մեկնել. դժուարին և ոչ սիրելի բան Խորենացու համար, բայց և այստեղ նա լցնում է իր Ասպետի փափագը, ասելով «ի վերայ այլոց անհնարիցն՝ հնարաւոր վասն քո արարելոց մեր, կատարեմք և զայս։»

Այդպէս ուրեմն, անհնարինը հնարաւոր անելով, Խորենացին գրում է Հայոց Մեծաց Ծննդաբանութիւնը՝ տեղ տեղ իրան օգնութեան կանչելով հայոց հին անգիր զրոյցները։ Եւ այդ բանն անելու համար այնքան է իր եռանդը, այնքան՝ իր ամբողջ էութիւնը տոչորող զգացումների հուրը, բանաստեղծական խանդը, որ առաջին անգամ գրիչը շարժելիս՝ ոգին նրան Հոմերական այսպիսի մի վսեմ և վեհափառ տող է գծել տալիս մագաղաթի վրա.—«Բայց ես նախ առաջին զվէպս յահեղն արքայ՝ և յարի այրն սկսայց ասել»,—բայց ապա կարծես սթափվելով և կշռելով՝ որ իր գրելիքը ճշմարտանման պատմութիւն պիտի լինի, ցուրտ քննադատութեան շնչի տակ գրված, նա թողնում է փոքրիկ յիշատակարանը և սկսում է միւսը, որի մուտքի վրա հանդիպում ենք այս երևելի և հոյակապ տողերին.

«Ահեղք և երևելիք առաջինքն ի դիցն, և աշխարհի մեծամեծ բարեաց պատճառք, որ սկիզբն աշխարհի և բազմամարդութեան։ Եւ ի սոցանէ հատեալ գտան ազգ սկայիցն, անհեդեդք, յաղթանդամք մարմնով և վիթխարիք..... Ցորոց մի էր և յապետոսթեանն Հայկ, անուանի և քաջ նախարարն, կորովաձիգ և հաստաղեղն։»

Այստեղից, այսինքն Հայկից՝ որ է կէտ ընթացից, սկսում է Խորենացին Հայոց Մեծաց Ծննդաբանութիւնը, աւելի բարձրից՝ Ցաբեթից՝ իջեցնելով մինչև Հայկ, և Հայկից տանելով մինչև Արամ և ներքև։

Թէ որտեղից է առնում Խորենացին և ինչպէս է յերիւրում այդ Ծննդաբանութիւնը Ցաբեթից մինչև Արամ, Պ. Ա. Կարրիէր քննում է այդ՝ իր գրքոյկի երկրորդ հատուածում, որ կը տեսնենք յաջորդ անգամին։

Ա. Մ. Եզեկեանց

թէ ինչ բարոյական և մտաւոր յառաջադիմութեամբք օժտեալ ըլլալու է դաստիարակ մը և լաւ դասաւանդութեան մը եղանակը։

Առ այս կարծեաց փոխանակութիւններ կատարուելէ յետոյ քուէարկուեցաւ բանաձև մը թէ՝ «Ժողովս դաստիարակէն պահանջեալ հանգամանաց վրա խորհրդածութիւնքն բաւական և բանաւոր համարեց. և լսելէ վերջ Ընդհ. տեսութիւններ օրակարգի Գ. խնդրոյն, այսինքն լաւ դասաւանդութեան մ'եղանակին վրա, որոշեց յանձնարարել իր Դիւանին որ՝ ուսմանց իւրաքանչիւր ճիւղի աւանդման լաւագոյն ծրագիրներ պատրաստել տայ մասնագէտ ուսուցչաց և զայնս յետոյ մատուցանէ Ուսուցչական Ընդհ. Ժողովոյ։»

Փափաք յայտնուեցաւ շատերու կողմէ որ անկարող և բարոյական հանգամանքներէ զուրկ եղող ուսուցիչներն ասպարէզէն հեռացուին։

Ցանձնարարուեցաւ Դիւանին փորձ և մասնագէտ ուսուցիչներէ մասնախմբեր կազմել որպէս զի լեզուաց և ուսմանց անձնիւր ճիւղին դասաւանդութեան եղանակին նկատմամբ ծրագիրներ պատրաստուի և Ուսուցչական ժողովոյ քննութեան ենթարկուելէ վերջ դասաւանդութեան միօրինակ և ընդհանուր դրութիւն մը հաստատուի և ըստ այնմ դասագրքեր պատրաստուին։

Յակոբ էֆ. Ոսկան խօսք առնելով՝ օրակարգի չորս խնդրոց վրա խորհրդածութիւններ ընելով՝ ըսաւ թէ չորսն ալ կրնան ամփոփուիլ ի մի գաղափար՝ այն է բարւոքում դաստիարակութեան, որոյ վրա գրաւոր կերպով իր կարծիքն ժողովոյ բերել խոստացաւ առաջիկայ նստին։ Ոսկան էֆ. յիշեցուց ազգ. ուսուցչական մարմնոյն ընտիր անդամներէ միոյն Եղիազար Մուրատեանի մահը և գեր. Վահան վարդապետ Յակոբեան որ ներկայ էր ժողովին, հակիրճ բանիւք քաջալեր կարգաց ժողովականներուն և հանգստեան աղօթք մ'ըսաւ։

Որոշուեցաւ առաջիկայ երկուշաբթի վերստին գումարուիլ օրակարգի Դ. խնդրոյն վրա խորհրդակցելու համար։ Ատեանը փակուեցաւ ժամ 11-ին։

(Հայրենիք)

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս. $^{2}/_{14}$ սեպտեմբերի

Մինչև Նորագոյն ժամանակներս յոյժ սակաւաթիւ էին ի մեզ հայ հնագէտք և հնախօսք, և ի զուր այս ժամանակամիջոցիս մէջ ի խնդիր ենք հնախօսական գրուածոց, թարգմանութեանց և մատենից. այո, տակաւին ցայսօր ամուլ է մեր մատենագրութիւնը յայսմ։ Դարուս երկրորդ կիսուն մեծ համբաւ կը վայելէր ի մեզ երևելի Վիեննացի Մխիթարեան հնագէտը, Հ. Կղեմէս Սիպիլեան, որ ինչպէս հանրածանօթ է իւր գիտական խուզարկութեանց և հետազօտութեանց զոհ եղաւ. տխուր են այս նկատմամբ Սրուանձտեանց սրբազանին մելամաղձիկ և քաղցր ներբողականը, կամ դամբանականը, զոր իւր ծանօթ գրուածոց միոյն մէջ գրած է իրեն և եթ յատուկ գրչաւն ու ոգւովը, երբ որ այս ականաւոր և ողբացեալ հնագիտիս գերեզմանին այցելութեան կերթայ ի Տիգրանակերտ։ Նմանապէս նոյն ժամանակներս մեծ հռչակ և անուն էր հանած յԵւրոպա, Հ. Սիմոն, վիեննական Մխիթարեանը. բազմաթիւ գրութիւններ և հմտալից յօդուածներ ունի գրած հնախօսութեան վերաբերեալ օտար լեզուաւ, մանաւանդ մասամբ գերմաներէն, որով կրցած է զանազան հնախօսական ընկերութեանց պատուոյ անդամ, նաև նախագահ իսկ ըլլալ. ի Վիեննա գումարեալ հնախօսական ժողովոց տարեգրութեանց մէջ Հ. Սիմոնի անունն և իւր գաղափարներն դրոշմեալ են ոսկի տառերով, այլ ափսոս որ այսպիսի անձնաւորութեան գրութիւնք թաքուն մնացած են ազգայնոց մեծագոյն մասին։ Ասոնցմէ վերջ ոմանք կուզեն դասել նաև Հ. Ղևոնդ Ալիշան, զոր ոչ սակաւք հնագէտ կը հռչակեն։ 1859-էն կամ աւելի ճիշդ խօսելով դարուս երկրորդ կիսէն սկսեալ ի լոյս չեկան ոչ արևելեան և ոչ ալ արևմտեան հայոցս մէջ հնախօսական լուրջ և հիմնական ուսումնասիրութիւնք. և սակայն, որչափ պիտի լուսաւորուի մեր տոհմային պատմութեան կնճռոտ, մութ և առասպելախառն աւանդած տեղեկութիւնները, եթէ որ հայ գիտնականք ամենայն ծանրութեամբ այս ճիւղս սկսեն մշակել։ Ստոյգ է խօսելով այլ ձանձրացանք և զզուեցանք այն կարգ մը հրապարակագիրներէն, որ դաղղիական ռոմաններով զմեզ կը ջանան ողողել. խօսքս Տաճկահայոցս համար է, որոնց ընթացքն և ընդհանրապէս գործունէութիւնը պիտի ջանամ մասնաւոր ընել մերձակայ յօդուածոցս միոյն մէջ։ Երբէք պիտի չը մոռանամ մեր մեծ քերականին և բանասիրին, Հ. Արսէն Այտընեանին, այն նշանաւոր խօսքը, զոր իւր դասախօսութեանց ժամանակ կըսէր. «Տղաք, պիտի գայ և արդէն եկած հասած իսկ է այն օրն, որ ինչպէս յոյնք ստիպուեցան յընթացս ժամանակաց յունարէնն եւրոպացիներէն ուսանիլ, մենք ևս կամայ և ակամայ լաւ և հիմնական հայերէն ուսանելու համար պիտի հարկաւորիմք Եւրոպիոյ համալսարանները յաճախել։» Համակրելի բանասիրիս մարգարէութիւնն այսօր իրականացած է մասամբ իւիք, եթէ ներելի է այսպէս ըսել։ Եւրոպացի գիտնականք, մեր կարծածէն և յուսացածէն շատ աւելի զբաղած են մեր դրամներով, որոնց շնորհիւ հայ հնագէտի մը համար շատ դիւրացած և հեշտին եղած է իր ընթանալի շաւիղը, վասն զի բազմաթիւ են հիմնական գրութիւնք։

Գրութեանս նպատակը չէ այս ծանօթ և անծանօթ գրուածոց և մատենից քննութեան զբաղիլ, այլ պարզապէս պիտի ջանամ ծանօթացնել ազգայնոց այն հայկական դրամոց հարուստ ժողովածոյին, որ Վիեննայի Մխիթարեան մայր վանուց մէջ կը պահուի։ Պարզապէս պիտի ջանամ ծանօթացնել ըսի, վասն զի առաւել ընդարձակ և մանր տեղեկութիւնք ամենայն իրաւամբ կը պահանջուին տէրերէն, և արդէն իսկ հեռի չէ այն օրն ալ, զի ինչպէս կը լսենք, այս դրամները պիտի սկսին հանդերձ նկարօք հրատարակել Մխիթարեանք իրենց «Հանդէս Ամսօրեայի» մէջ, որ իր լուրջ և հիմնական բովանդակութեամբը մեր առաջնակարգ ամսօրեայ թերթն է։

Զարդարուն և բաւական ընդարձակ սրահի մը մէջ այս դրամք իրենց ժամանակագրական կարգաւն ապակեղէն պահարանաց և բամբակեղինաց մէջ շարուած կը կենան, որոնք ակնահաճոյ և միանգամայն վեհ տեսարան մը կը պարզեն այցելուին աչաց առջև։ Ի Վիեննա և գիտնական աշխարհի մէջ ծանօթ ըլլալով այս հարուստ ժողովածոյքը՝ հանապազօր գիտնականք և հնագէտք այցելութեան կերթան Մխիթարեան վանուց, և հոն ժամեր ու ժամեր պահարանաց առջև յոտին սքանչանօք կը դիտեն և կը քննեն. քանիցս ես ինքնին առիթ ունեցած եմ լսելու իրենց բացագանչութիւններն, որոնք զարթուցած են յիս զանազան զգացմունք։ Թէ ինչպէս այսչափ դրամ կրցած են հաւաքել վիէննական Մխիթարեանք, երկար է պատմութիւնը։ Այս դրամոց մեծագոյն մասը անձամբ ժողոված է Հ. Կղեմէս Սիպիլեան, Պարսկաստանի, Փոքր Ասիոյ և Հայաստանի կողմերէն։ Ինքն իր գտած և հաւաքած դրամոց պատմութիւնն ու յարգն առանձինն գրած է, զոր մօտերս գուցէ հրատարակեն Մխիթարեանք։ Մեծ յարգ պիտի ստանայ այս մատեանս, որ միակ է ի սեռի իւրում. հմտալից ծանօթութիւններ, լուրջ հետազօտութիւններ, կարի հետաքրքրական պատմութիւններ, աշխարհագրական և պատմական տեղեկութիւններ, ահա միով բանիւ մատենիկանս առաւելութիւնները։ Նոյնպէս շատ դրամ հաւաքած է, բայց առաւել ևս գնած Հ. Սիմոն, որ ընդարձակ հմտալից յօդուածներ ունի գրած։ Հ. Սիմոն առաւել եւրոպական հմտութիւն ունի. որպէս հայկական դրամները, նոյնպէս յունականներն ու լատինականներն գիտէր գնահատել. այս կողմանէ առեալ շատ աւելի համակրութիւն վայելած է եւրոպացիներէն, իսկ Հ. Կղեմէս պարզապէս ինքզինքն նուիրած էր հայկական դրամոց ուսումնասիրութեան. ոչ միայն ուսումնասիրած է մեր դրամներն, այլ ի խնդիր եղած է անոնց յաղթելով զանազան դժուարութեանց. Պարսկաստանէն սկսեալ բահ ի ձեռին պեղելով, հետազօտելով և մահամերձ կարած անցած է Հայաստանէն, և հուսկ ուրեմն ողեսպառ հանգչիլ կարցած է ի Տիգրանակերտ. այսպիսի գործնական անձնաւորութեանց հարկ է կանգնել արձաններ և փոխանակ մեր ընթերցուածոյ մատենից մէջ գրելու մեծին Աղեքսանդրի և այլոց նմանեաց առասպելներն՝ այսպիսեաց պատմութիւնն ու կենսագրականներն դնէինք մեր մանկանց առջև, անեղծ պահել և յաւերժացնելու համար ասոնց յիշատակը։ Ի Վիեննա 3—4000 դրամ կայ հաւաքեալ, յորում 5—600 յունական դրամք են, իսկ այլք զուտ հայկականք։ Ոչ միայն հայկականները նշանաւոր և մեծայարգ են իրենց հնութեամբն, այլ նաև յունականները։ Ապաքէն ծանօթ է հնագիտաց, որ ոսկի հին դրամ այսօր յոյժ հազուագիւտ է թանգարանաց մէջ. Վիեննայի հնագիտական թանգարանք աղքատ են ոսկի դրամոց կողմանէ. բայց և այնպէս վիէննական Մխիթարեանց թանգարանին մէջ եթէ չեմ սխալիր 20-էն աւելի ոսկի դրամ կայ։ Կիլիկեանց հարստութիւնէն սկսեալ մինչև Արշակունեաց հարստութեան դրամներ կը գտնուին։ Տարակոյս չը կայ որ այս դրամոց մեծագոյն մասը Կիլիկեանց հարստութեան և ըստ հետևորդի Ռուբէնի, Լևոնի, Զաբէլի և այլոց կը վերաբերի։ Տիգրանայ անուամբ գտնուած դրամոց մէջ երկու հատըն ոսկի են. հազուագիւտ դրամ, որ գուցէ առանձինն հազարաւոր ոսկիներ արժէ յաչս մեր։ Հնագէտք և բանագէտք ևեթ փոքր ի շատէ ի վիճակի են իմանալ թէ ինչ կրնան արժել այս դրամք. դրամագլուխ մըն է Մխիթարեանց։ Մեր ազգային հաստատութիւններէն և ոչ մին այսչափ դրամ ունի հաւաքած։ Վենետկեան Մխիթարեանց թանգարանը դրամ գրեթէ չունի։ Քսան հատ շրջանակի մէջ առեալ կախուած է պատէն. մինչդեռ Վիեննա միայն ի տես դրուածներն 10—12 մեծադիր պահարանաց մէջ ընդարձակ վայր բռնած են։ Այո, եթէ վիէննական Մխիթարեանց գրատունն, (որոյ նկատմամբ առիթ պիտ որ ունենանք գրելու) աղքատ է հայ ձեռագրաց կողմանէ, անոր հակառակ հարուստ է դրամոց կողմանէ, և ոչ միայն հայկական թանգարանաց մէջ այլ նոյն իսկ եւրոպականաց մէջ իսկ՝ առաջին է, վասն զի Եւրոպիոյ և ոչ մէկ թանգարանին մէջ այսչափ հին դրամ մէկ ազգի վերաբերեալ կարելի է գտնել։ Առատ նիւթ և ատաղձ կայ ուսումնասիրութեան, և այս դրամոց հրատարակումը ստուգիւ բաղձալի է, վասն զի մեծապէս պիտի օգնէ մեզ և լուսաւորէ մեր պատմագրերն, աշխարհագէտներն ու հրապարակագրերը։ Կը վերջացնենք աստ մեր այս համառօտ տեղեկութիւնն, որ տարակոյս չը կայ ի վիճակի չէ զմեզ գոհացնելու, և այս չէր մեր ալ բաղձանքը կամ համեստ նպատակը։ Սպասենք ուրեմն, որ վիէննական Մխիթարեանք սկսին հրատարակել զանոնք իրենց յատուկ գիտնականութեամբ և գերմանական խորին և կատարեալ տեղեկութեամբ։

Յովհաննէս-Արսէն, Յ. Ալան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լոնդոնից հեռագրում են, որ լորդ Սպէնսէր մի ճառ արտասանելով Բուկստոնում, յայտնեց որ եթէ ընտրութիւնների ժամանակ Գլադստոնի կուսակիցները կը յաղթեն, Անգլիան կրկին կը վերադառնայ իր նախկին չը միջամտող քաղաքականութեանը, որը յարգանք էր վայելում ամբողջ աշխարհում։ Գլադստոնի կառավարութեան առաջին գործերը կը լինեն՝ անգլիական զօրքերի Եգիպտոսից հեռացնելը և Իրլանդիային ինքնավարութիւն տալը։

—Կ. Պոլսից «Times» լրագրին հեռագրում են, որ սուլթանը այս օրերս ստորագրել է մինիստրների խորհրդի վճիռը՝ աւազակութիւնը ջնջելու վերաբերմամբ։ Այդ վճիռը, եթէ բարեխղճաբար գործադրվի, նշանաւոր կերպով կը բարւոքի երկրի դրութիւնը։ Սուլթանի այդ հրամանով մութեսարիֆները և գայմագամները անձամբ պատասխանատու են իրանց վարչութեան ներքոյ գտնվող գաւառներում պատահած աւազակութեան իւրաքանչիւր դէպքի համար։ Սուլթանի վերոյիշեալ կարգադրութեան համաձայն, գիւղացիներին արգելվում է այնպիսի զէնքեր կրել, որպիսի զէնքերով զինաւորված են թիւրքաց զօրքերը։ Բացի դրանից, բոլոր կասկածաւոր անձինք պարտաւոր են ներկայանալ իշխանութեանը, և եթէ դրանց մէջ օտարահպատակներ կը պատահեն, պէտք է անյապաղ աքսորվեն երկրից։ Վերջապէս, տուգանքների կենթարկվեն նրանք, որոնք գիտենալով աւազակների գտնվելու տեղը, չեն տեղեկացնի այդ մասին իշխանութեանը. իսկ ընդհակառակն, նրանք, որոնք աւազակներին կենդանի կամ մեռած կը բերեն, համապատասխան դրամական վարձատրութիւն կը ստանան։

—Լևոն XIII պապը շատ հիւանդ է։ Նորերս, սպանիական ուխտաւորների համար պատարագ մատուցանելու ժամանակ, պապը ուշաթափ եղաւ։ Ուշաթափութիւնը շատ երկարատև էր։ Ստիպված եղան պապին պադգարակով տանել նրա բնակարանը, և բժիշկների օգնութեանը դիմել՝ պապին ուշքի բերելու համար։

—Անգլիական լրագիրները հաղորդում են, որ Ռուսաստանին աջողվել է Պարսկաստանի վրա ևս տարածել իր հովանաւորութիւնը։ «Times» լրագիրը սարսափահար արեց անգլիացիներին, հաւատացնելով, որ Ռուսաստանի և Պարսկաստանի մէջ համաձայնութիւն է կայացել կիսաքաղաքական և կիսաառևտրական դաշնագիր կապելու վերաբերմամբ։ Երկու պետութիւններն ևս իրանց մէջ առևտրական դաշնագիր են կապում, որով Պարսկաստանից պէտք է արտաքսվեն բոլոր օտար ապրանքները։ Բացի դրանից, միջին ասիական խանութիւններից մի դաշնակցութիւն է կազմվելու Ռուսաստանի գլխաւորութեամբ, որը կրելու է «միջին ասիական դաշնակցութիւն» անունը։

—«Արևելքի» մէջ կարդում ենք. «Երուսաղեմէն կը հաղորդեն մեզ, թէ Ամեն. Խրիմեան Հայրիկ, որ երկար տարիներէ ի վեր կը տառապէր յօդացաւով և շնչարգելութեամբ, շաբաթէ մը աւելի է որ բռնված է սաստիկ ջերմախտով։ Սրբազանը վերջին աստիճանի անհանգիստ դրութեան մէջ կը գտնվի, վասն զի ջերմը հետզհետէ կը սաստկանայ։ Դարմանող բժիշկները երկիւղ կը կրեն, որ մի գուցէ թոքերու բորբոքում յառաջ գայ»։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի տուրիստ դիմում է մի տեղացուն.

—Սա՛ է այն գիւղը, որտեղ այդքան բազմաթիւ կրետիններ (ապուշներ) կան....

—Այո՛, պարոն, պատասխանում է տեղացի ռամիկը, սակայն ամառ ժամանակ, երբ գալիս են տուրիստներ, աւելի էլ շատանում է մեր կողմերում ապուշների թիւը։

⁂

Մի պրօֆէսօր հարցնում է իր խոհարարուհուն.

—Կաթի, երևի դուք ձեռք էք տուել իմ յունարէն բառարանին. ահա ես տեսնում եմ գրքի երեսների վրա ճարպի բծեր.

—Ապա ինչ անեմ, պարոն պրօֆէսօր....

—Ի՞նչպէս թէ ինչ անէք....

—Ի հարկէ, ինձ արգելում էք զբօսնել, արգելում էք խոհանոցում երգել, արգելում էք սիրեկանիս ինձ մօտ ընդունել, ապա ինչ անեմ,—ես էլ սկսել եմ յունարէն լեզու ուսումնասիրել....

Խեղճ պրօֆէսօրը վերջի վերջոյ երևի կամուսնանայ իր խոհարարուհու հետ։

⁂

Շվէյցարիայի վիճակագրական պաշտօնական տեղեկութիւններին նայելով, ներկայ 1891 թուի ընթացքում ամբողջ Շվէյցարիայում կային 1557 բժիշկներ, 260 ատամնաբոյժեր, 3098 մանկաբարձուհիք, 530 անասնաբոյժեր և 463 դեղագործներ։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 24 սեպտեմբերի։ Ֆինլանդական պաշտօնական լրագրում հրատարակված է օգոստոսի 1-ին Բարձրագոյն հրաման ֆինլանդական մեծ իշխանութեան գործավարութեան կատարման փոփոխութեան մասին և նոյն մեծ իշխանութեան բարձր կառավարչական հիմնարկութիւնների պաշտօնները փոխարինելու վերաբերմամբ։ Մինչև նոր օրէնքների և առաջարկութիւնների նախագծերի ամենահպատակ զեկուցումը ֆինլանդական սէյմին պէտք է պահանջել կայսրութեան մինիստրների եզրակացութիւնը այն դէպքերում, երբ գործը վերաբերում է կայսրութեան շահերին։ Օրինագծերը և սէյմի առաջարկութիւնները ներկայացվում են Նորին Մեծութեան՝ գեներալ-նահանգապետի կարծիքի հետ և կայսրութեան պատշաճաւոր մինիստրի եզրակացութեան հետ միասին։ Մինիստր-ստատս-սեկրետարը ուղարկում է երկրի գեներալ-նահանգապետին Բարձրագոյն որոշումների, նոյնպէս և օրինագծերի և սէյմի առաջարկութիւնների բնագիրները միայն ռուսերէն լեզուով. գեներալ-նահանգապետը հաղորդում է այդ գրութիւնները ֆինլանդական սենատին ռուսերէն լեզուով. ֆինլանդական սենատի բոլոր եզրակացութիւնները և առաջադրութիւններն ևս պէտք է ուղարկվեն գեներալ-նահանգապետին ռուսերէն լեզուով. սենատի կարգադրութեամբ թարգմանութիւնները յանձնարարվում են համապատասխան թարգմանիչներին։ Ֆինլանդական մեծ իշխանութեան պաշտօնեաները և երկրի գեներալ-նահանգապետի դիւանատանը սրանից յետոյ պէտք է նշանակվեն համալսարան աւարտած ռուս պաշտօնեաներ, որոնք հիմնաւորապէս ծանօթ կը լինեն ֆինլան-

ղական տեղական օրէնքների, և նոյնպէս բարձրագոյն ուսում ստացած այնպիսի ֆինլանդացիներ, որոնք ռուսերէն լեզուն հիմնաւորապէս գիտեն։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 24 սեպտեմբերի։ «Гражд.» լրագիրը հաղորդում է, որ խմիչքային առեւտրի իրաւունքների մասին պետական խորհրդին առաջարկած նոր կանոնադրութեանը աւելացված է այժմ մի կանոն, որով առեւտրին իրաւունք է տրվում չը թոյլ տալ բանալու ոգելից ըմպելիքների մանր առեւտուր անող պանդոկները այն տեղերում, ուր ազգաբնակութեան կէսին փոխատուութիւն է տրված դաշտերը սերմանելու համար և ուր նախատեսնվում է, որ պէտք է փոխատուութիւն տրվի ուտեստի համար եւս։

ՇՏՈՒՏԳԱՐՏ, 24 սեպտեմբերի։ Վիրտէմբէրգեան թագաւորը վախճանվեց։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ.

Սեպտեմբերի 24-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ . .	94 ր.	50 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	46 ›	40 ›
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	37 ›	25 ›
Ոսկի — — արժէ . .	7 ›	57 ›
Մաքսային կուպօններ — . .	151 ›	50 ›
Արծաթ — — — . .	1 ›	14 ›
Բօրսային դիսկօնտներ — . .	5 ›	$7^1/_2$ ›
Պետ. բանկի 5 % տոմս 1 շրջանի . .	102 ›	87 ›

— — — — 2-րդ —	102 ›	12 ›
— — — — 3-րդ —	— ›	— ›
— — — — 4-րդ —	— ›	— ›
— — — — 5-րդ —	— ›	— ›
— — — — 6-րդ —	102 ›	75 ›
6 % ոսկեայ րէնտա	155 ›	75 ›
4 % ոսկեայ փոխառութիւն	— ›	— ›
Արեւելեան 5 % փոխառ. 1-ին շրջ.	— ›	— ›
— — — — 2-րդ —	101 ›	50 ›
— — — — 3-րդ —	102 ›	62 ›
Ներքին 5 % առաջին փոխառութ.	237 ›	75 ›
— — երկրորդ —	221 ›	— ›
Պետական. երկաթուղային րէնտա .	103 ›	62 ›
$5^1/_2$ % րէնտա	— ›	— ›
4 % ներքին փոխառութիւն	96 ›	— ›
5 % գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	100 ›	— ›
Ազն. կալ. բանկի խաղարկութեան գրաւ. թղթ. — —	101 ›	50 ›
$5^1/_2$ % վկայակ. գիւղ. հող. բանկի.	105 ›	50 ›
$4^1/_2$ % գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մնտալ. .	145 ›	50 ›
— — — թղթադ.	101 ›	— ›
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաները. .	101 ›	25 ›
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	100 ›	87 ›
Օդէսայի — — .	101 ›	— ›
Թիֆլիսի — —	— ›	— ›
Գրաւ. թղթ. Թիֆլիսի կալ. բանկի.	— ›	— ›
— — Քութայիսի — — .	— ›	— ›

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը խաղաղ է։

Խմբագիր-հրատարակող՝ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ աւարտած և վկայական ստացած տիկին Շուշանիկ **ԵԻԱՆԳՈՒԼԵԱՆ** տալիս է Բագու քաղաքում ԿԱՐ ու ՁԵՒԻ դասեր, մատչելի գներով, ԳԼՕԴԶԻՆՍԿՈՒ մեթօդով, թէ իր մօտ և թէ տներում։
Հասցէն. ԲԱԳՈՒ, Պարապետ, տուն Լալայեանցի։ 1—5

Ս. Էջմիածնի ուսումնարանական յանձնաժողովից պաշտօնապէս ընդունված նոր դասագիրք „Թուաբանական խնդիրներ և օրինակներ“ Գրիգորիս Երզնկեանի՝ տարրական դասընթացք ա. և երկ. տարի, վաճառվում է Թիֆլիսի կենտրոնական գրավաճառանոցում, գինը 30 կ., գումարով գնողներին 20 % զիջ. 2—3 (ե.)

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ և վաճառվում է Թիֆլիսի կենտրոնական գրավաճառանոցում. ԵՂԻՇԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ Վարդանի և Հայոց պատերազմի համար, թարգ. Հ. Ղուկասեանց։ Գինը 60 կոպէկ։ Նոյն տեղը վաճառվում են՝

Ա. Արասխանեանց „Արեւելեան ազգերի հին պատմութիւնը“ . . . 1 ր.
Վ. Փափազեան „Գինեգործի աղջիկը“ (Թիւրքահայոց կեանքից) . . 15 կ.
Գումարով գնողները սովորական զիջում են ստանում։ 2—3 (ե.)

Ը. կարգի մի **ՎԱՐԺՈՒՀԻ** կամենում է տեղ ունենալ հայ դպրոցներում. համաձայն է գնալ ուրիշ թեմ։ Հասցէն „Մշակի„ խմբագրատանը։
2—5

Թիֆլիսի կենտրոնական և կովկասեան գրավաճառանոցներում և Բագու Թառայեանի գրավաճառանոցում վաճառվում են՝

ԲԱՐՍԵՂ ՔԱՄԱԼԵԱՆԻ

հետեւեալ հրատարակութիւնները՝

1) «Համլէտ», ողբերգութիւն . . . . գինն է 60 կոպ.
2) «Աննա Սարոյեան», վէպ. . . . . — 30 ›
3) «Երեք քաջեր», կատակ. . . . . — 20 ›
4) «Ա՛յ քեզ օյին», վօդըվիլ. . . . . — 20 ›
5) «Էլիզայի վիշտը», վէպիկ . . . . — 10 ›
6) «Էմմանուէլ Մանիի թաղումն» . . . . — 5 ›

Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ. Василію Камальянъ. Ճանապարհածախսը հրատարակչի վրա է։ 1—5

ԿԵՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍԷՆՑԻԱ

Յայտնի իր արտակարգ արժանաւորութիւններով ԻՍԿԱԿԱՆ **ԿԵՕԼԷՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍԷՆՑԻԱ** մինչև այժմ մնում է ամենալաւը, ամենաօգտաւէտը և կը մնայ էլ ապագայում։

Իսկ աչքի առաջ ունենալով նրա բազմաթիւ կեղծումներ, պէտք է ի նկատի ունենալ առնողների շահերին հակառակ նպատակներ և գնելով ԿԵՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍԷՆՑԻԱՆ զգուշանալ, այդ ԱՌՈՂՋ և ՀԱՄՈՎ նիւթի փոխարէն չը ստանալու փայտից հանած, խիստ ջրախառն մի թթու, որը լաւ քացախին ոչ յատուկ անախորժ համ ունի։

Պահանջել ոչ թէ միայն ֆիրմայի ԷՏԻԿԷՏԸ սրուակի վրա, Ր. ԿԵՕԼԷՐԻ ստորագրութեամբ, բայց և անպատճառ ֆիրմայի ՊԼՕՄԲԱ, որը կախված է լցանի միջով անցկացրած թելի վրա։

Ծախվում է գաւառներում ամենալաւ մագազիններում։ 3—5 (№ 1)

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ սրանով յայտնում է ի գիտութիւն, որ վէտերինար Ա. Գ. Մելքումեանը, ձրի պատուաստում է ծաղիկ հասակաւորներին և թէ մանուկներին ամենայն օր առաւօտեան ժամը 7-ից մինչև 10-ը իր սեփական տանը, № 9 և 7, Նօվօ-կաթոլիչէսկի և Ալէքսանդրովսկի փողոցների անկիւնում, 9 քաղաքամասում։ 3—3

ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ յանձն է առնում թարգմանել հայերէն մատչելի պայմաններով, ֆ ր ա ն ս ե ր է ն ի ց, գ ե ր մ ա ն ե ր է ն ի ց և անգլիերէնից։ Ունենալով քանի մի ազատ ժամեր պատրաստ է դասաւանդել ֆ ր ա ն ս ե ր է ն ը և գ ե ր մ ա ն ե ր է ն ը ցանկացողներին։ Նախադասելի են առաւել ն ո ր ս կ ս ո ղ ն ե ր ը։
Դիմել „Մշակի“ խմբագրութեան։ 7—10

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

Հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցների համար հետեւեալ դասագրքերը՝

1) Ս. Մալխասեանց՝ Գրաբարի հոլով., խոնարհ. և Նախդ. . . . . . . 25 ›
2) Ս. Մանդինեան՝ Հէնչելի բացատր. ուսուցիչ. համար . . . . . . 30 ›
3) › Համառօտ մանկավարժութիւն . . . . . 1. ր. 50 ›
4) Տէր-Ստեփանեան՝ Սկզբունք քր. հաւատոյ . . . . 60 ›
5) Կոստանեան՝ Ծաղկաքաղ, շրջան Ա. } գրաբար . . . . . . 25 ›
6) › Ծաղկաքաղ, շրջան Բ. } գրաբար . . . . . . 60 ›
7) › Ծաղկաքաղ, շրջան Գ. } գրաբար . . . . . . 40 ›
8) › Նախաշաւիղ } գրաբար . . . . . . 25 ›
9) Եղիշէ ըստ անձեռացեաց օրինակի . . . . 80 ›
10) Սիմէօնեան՝ աշխարհագրութիւն, մ. մասն. . . . . 60 ›
11) › › մ. քաղաքական . . . . 60 ›
12) Վարձելեան՝ Դասագիրք թուաբանութեան . . . . 70 ›
13) Գ. Երզնկեանց՝ Թուաբ. խնդիրներ և օրինակներ տարրական դասընթացք ա. և բ. տարի . 30 ›
14) Տէր-Սարգսեան՝ Վայելչագ. դասաւանդ. եղանակը . . . . . . 20 ›
15) Աղանեան՝ Կրօնի դասագիրք, երկրորդ տարի . . . . 25 ›
16) › › › երրորդ տարի . . . . 25 ›
17) Երզնկեան՝ Դասագիրք ձայնագրութեան . . . . 60 ›
18) Սիմէօնեանց Փ. Սրբազան պատմ. հ. կտակ.—գ. . . . . . . 50 ›
19) Սահակեանց Ս. ք. Սրբազան պատմ. Հին-Ուխտի . . . . . . 40 ›
20) Захаровъ, Сборн. примѣр. для письм. исчислен. . . . . . 20 ›
21) › › › в. II и III. . . . . 20 ›
22) Мартыновскій, Русскіе писатели въ выборѣ и обработкѣ для школъ. Томъ I . 1 р. 25 ›
23) › › › › › › › › › › II . 1 › 25 ›
24) Вересовъ, Рисованіе по сѣткѣ для сомостоятельн. занятій дѣтей въ школѣ и дома . 20 ›
25) Теръ-Давтянцъ, Русск. сл. Рук. для Арм. уч. Г. I и II . . . . . 50 ›
26) Теръ-Акопіанцъ, Начальная книжка Русск. язык. для Армянскихъ учил. Годъ I, II и III 45 ›
27) › Учеб. Русск. языка для Армян. училищъ . . . . 60 ›
4—5 (Հ.)

ПАРФЮМЕРІЯ
ВИКТОРІЯ — РЕГИНА.
мыло олео-вазелиновое
РОЯЛЬ — КОНГО.
духи высшаго достоинства
РОЯЛЬ И ВІОЛЕТЪ.
ИКСКОРОНАКСЪ
О-ДЕ-КОЛОНЪ РОЯЛЬ
О-ДЕ-КОЛОНЪ ЦВѢТОЧНЫЙ
РАЗНЫХЪ — ЗАПАХОВЪ.
Въ Высочайше утвержденномъ Кавказскомъ Товариществѣ торговли аптекарскими товарами въ Тифлисѣ и Баку.

ՓԱՐՖԻՄԵՐԻ
ՎԻԿՏՕՐԻԱ-ՌԵԳԻՆԱ
Օլէօ-վազելինեան օճառ
ՌՕՅԱԼ-ԿՕՆԳՕ
առաջնակարգ տեսակի
ՌՕՅԱԼ ԵՒ ՎԻՕԼԷՏ
անուշահոտութիւններ
ԻՍԿՕՐՕՆԱԿՍ
ՕԴԵԿՕԼՕՆ ՌՕՅԱԼ
Օդեկոլոն ծաղկահիւթ
ԶԱՆԱԶԱՆ ՀՈՏԵՐԻ
Բարձրագոյն հաստատված կովկասեան դեղագործական առեւտրական ԱՉ ընկերութեան Թիֆլիսում և Բագւում։
15—50 (4)

ՆՈՐ ՀԻՒՐԱՆՈՑ
„ԴԱՆԻԱ“
ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Քաղաքի կենտրոնում, Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա։ Գեղեցիկ և մաքուր կահաւորված սենեակներ. օրը 60 կոպէկից մինչև 5 րուբլի. ամսով մեծ զիջում է անվում։
Կերակուրները թարմ և համով։

НОВЫЕ НОМЕРА
„ДАНІЯ“
ВЪ ТИФЛИСѢ

въ центрѣ города, на Головинскомъ проспектѣ. Изящно и чисто меблированные номера отъ 60 коп. до 5 руб. въ сутки; помѣсячно большая уступка.
Пища свѣжая и вкусная.
15—36

ԱՄԵՆԱԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ վաճառականական դասակարգին պատկանող իւրաքանչիւր անձի համար ու ՄԱՏՉԵԼԻ ՁԵՌՆԱՐԿ առեւտրական հաշւարարութիւնը առանց ուսուցչի օգնութեանը ուսումնասիրելու համար։

Ս. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆԻ

ՁԵՌՆԱՐԿ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՀԱՇՒԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Տոկոսների լիակատար աղիւսակներով, 1-ից մինչև 10.000 րուբ. համար. 1 %-ից մինչև 12 %։
Վաճառվում է եղբարց Ծովիանօվների բանկային գրասենեակում և հեղինակի մօտ. Тифлисъ, Нагорная ул., № 9. Օտարաքաղաքացիք դիմում են վերջին հասցէով՝ С. П. Мануэльянцу.
Գինն է 1 րուբլի։ Փոստի ծախս 21 կ. Գրավաճառներին զիջում կը լինի։ 15—150

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 25 Сентября 1891 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.